

**Medrese ve İlahiyat Kavşagında
İSLÂMÎ İLİMLER
(Uluslararası Sempozyum)**

المؤتمر الدولي للعلوم الإسلامية بين المدارس الإسلامية التقليدية
والكليات الحديثة المعاصرة

**Islamic Sciences at the Crossroad of Madrasah and Theology
(International Symposium)**

**29 Haziran - 1 Temmuz 2012
29 June – 1 July 2012**

1. Cilt

**Editör
Yrd. Doç. Dr. İsmail NARİN**

**Bingöl Üniversitesi Yayınları
2013**

Şark Medreselerine Analitik ve Eleştirel Bir Bakış

Mehmet YALAR¹

Sayın başkan, değerli ilim adamları ve kıymetli misafirler,

Bilindiği üzere, ister klasik ister modern olsun herhangi bir eğitim-öğretim faaliyeti, toplumun çok yönlü bazı ihtiyaçlarını karşılamak ve öngörülen birtakım hedefleri gerçekleştirmek amacıyla yürütülür. Böylece, duyulan ihtiyaçlar ve öngörülen hedefler, yürütülecek olan eğitim-öğretim faaliyeti için zorunlu olan metodun, müfredatın ve başta kitaplar olmak üzere, ders araç-gereçlerinin ve öğretim süresinin belirlenmesinde birinci derecede rol oynayan temel faktörler durumunda olur.

Bu bağlamda, tarihi geçmişinin asırların ötesine geçtiği anlaşılan doğu ve güneydoğu Anadolu medreselerinin öğretim metodu, ders müfredatı, kitapları ve süresi de, bu medreselerin ortaya çıktığı dönemin şartlarını oluşturan ihtiyaç ve hedeflere bağlı olarak belirlenmiş ve eğitim-öğretim faaliyetleri bu çerçevede sürdürülmüştür.

Hal böyle olunca, günümüzde hala kısmen faaliyetlerine devam eden bu medreseler hakkında isabetli bir analiz ve değerlendirmede bulunabilmek için, kuruluş amaçları, statüleri, finans kaynakları, mezhep ve meşrep aidiyetleri ve hâkim olan dünya görüşleri çerçevesinde ele alınmaları gerekir.

İşte bu nedenle tebliğimizde söz konusu medreselerin müfredatları, ders kitapları, öğretim metotları ve süreleri, bu faktörler ışığında analitik ve eleştirel bir yak-

1 Prof. Dr., Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi / BURSA [yalarm@hotmail.com].

laşım ile ele alınacaktır.

A) Kuruluş Amaçları

Şark Medreselerinde öğretim metodu, müfredat ve sürenin şekillenmesinde birinci derecede rol oynamış olan faktör, şüphesiz ki kuruluş amaçlarıdır. Söz konusu kuruluş amacı ise, İslâmî ilimleri öğretmek suretiyle İslâm âlimlerini yetiştirmek, onlar vasıtasıyla bu ilimlerin pratik dini hayata doğru bir şekilde yansımaları sağlamak, böylece İslâm'ın öngördüğü inanç ve hayat tarzını adı geçen ilimler ışığında doğru bir şekilde yaşamak ve yaşatmak suretiyle toplumu dönüştürmektir. Ancak bu ilimleri öğretmek ve öğrenmek için okutulacak olan ders kitaplarının Arapça olması gerekirdi. Zira başta Kur'an-ı Kerim ve hadisler olmak üzere, bu ilimlere dair eserlerin tamamı Arapça idi. Arapça ise, Arap olmayanlar için, dolayısıyla bölge halkı için yabancı bir dil idi. Dil ile uğraşan herkesin malumu olduğu üzere, yabancı bir dil de, ancak o dilin gramerini öğrenmekle mümkün olabilmektedir.

Bir de öğrenilecek olan Arapçayla sadece sıradan birtakım günlük ihtiyaçlar karşılanmayıp aksine tefsir, tefsir usulü, hadis, hadis usulü, fıkıh, fıkıh usulü, kelim, siyer, tasavvuf ve İslâm tarihi gibi temel İslâmî ilimlere dair Arapça literatürün en iyi şekilde anlaşılabilir anlatılabilmesi hedeflendiği için, bu dile dair belagat ilminin de bilinmesi gerekirdi. Bu ilim, özellikle tefsir, tefsir usulü, hadis, hadis usulü, fıkıh, fıkıh usulü ve kelim ilimleri için zorunlu olmuştur.

İşte bu nedenle söz konusu medreselerde müfredat düzenlenirken işe Arapçanın gramerinden başlanmış ve başlangıç maddeleri olarak sarf ve nahiv ilimlerinin derslerine yer verilmiştir. Bilindiği üzere *sarf*, mastardan kelime türetmenin ve kelimelerde meydana gelen yapısal değişimlerin kurallarını öğreten bir ilimdir. Bunun Batı literatüründeki terminolojik karşılığı *morfoloji*dir. *Nahiv* ise, cümlelerin kuruluş biçimlerini ve kelimelerin cümle içindeki anlamsal ilişkilerini ifade eden irap sistematizmasını konu alan bir ilimdir. Bunun Batı literatüründeki terminolojik karşılığı ise *sentakstir*.

Bu arada Arap dili gramerinin, diğer yabancı dillere kıyasla zorluğu ve sahip olduğu detay nedeniyle, bu alanda okutulan ders kitabı sayısının fazla olması sonucunu doğurmuştur. Nitekim aynı nedenle bölge medreselerinde de sadece *sarf*tan bir kısmı şerhsiz, bir kısmı da şerhli olmak üzere, sırayla şu eserler ders kitapları olarak okutulmuşlardır:

1. Müellifi belirsiz, ancak kimi şârihlerince Hz. Ali'ye ait olduğu ileri sürülen

Emsile.

2. Müellifi kesin bilinmemekle beraber bir iddiaya göre Seyyid Abdullah (667/1245) adında bir zata ait olan *Binâ*.

3. 'İzzuddîn İbrahîm ez-Zencânî'nin (655/1257) eseri olan *İzzî* metni.

4. Saduddîn Teftazanî'nin (791/1388) bu metin üzerindeki şerhi.

Bazı medreselerde, tamamı Arapça olan bu kitaplara ilave olarak, İzzî'nin Molla Ali et-Teramaxî el-Muksî (1065/1654) tarafından yapılmış Kürtçe çevirisi olup "Tas-rîfa Kurmancî" adıyla tanınan Kürtçe sarf kitabı da okutulur.

*Nahiv*den ise, daha fazla sayıda kitap okutulmakta olup bu kitaplar, okuma ter-tibine göre şöyle sıralanır:

1. Abdulkâhir Curcânî'ye (471/1078) ait *Avâmil*.

2. Molla Yunus el-Erkatî'nî'ye ait olan *Terkîb* (dili Kürtçe).

3. Yine Molla Yunus el-Erkatî'nî'ye ait olan *Zurûf* (dili Kürtçe).

4. Sadullah'ın *Avâmil şerhi*.

5. Ahmed b. Hasen el-Çarperdî'ye ait (746/1345) *Muğni* metni.

6. Muhammed b.'Abdirrahîm el-'Umarî el-Mîlânî'ye ait *Şerhu'l-Muğnî*.

7. Cemaluddîn Yûsuf b. Hişâm el-Mısırî'nin (761/1360) *el-Î'râb 'an kavâ'idil-i'râb* adlı metin kitabı.

8. Osmanlı müelliflerinden Ahmed b. Muhammed'in bu metne yazdığı *Hallu ma'âkidi'l-kavâ'id* adlı şerhi.

9. Ebu'l-Kâsim Mahmûd ez-Zemahşerî'ye (538/1143) ait *el-Unmûzec fi'n-nahv* adlı metin kitabı.

10. Sa'duddîn Sa'dullah el-Berda'î'nin bu metne yazdığı *Hadâiku'd-dakâik* adlı şerh.

11. Ebû 'Abdillah Muhammed b. Mâlik'in (673/1274) *Elfiyye* adlı manzum eseri.

12. Celâluddîn 'Abdurrahmân es-Suyûtî'nin (911/1505) bu esere yazdığı *el-Behce-*

tu'l-mardiyye fi şerhi'l-Elfiyye adlı şerhi.

13. Ebû 'Amr 'Usmân b.'Umar el-Hâcib'in (647/1249) *el-Kâfiyye* adlı metin kitabı.

14. Abdurrahmân el-Câmî'nin (898/1492) bu metne yazdığı ve *Molla Cami* diye ünlenen *el-Fevâidu'd-diyâiyye* adlı şerh.

15. Abdulgafûr Lârî'nin (912/1506) bu şerhe yazmış olduğu hâşiye.

16. Abdulhakîm Siyalkotî'nin (1067/1656) bu hâşiyeye yazdığı hâşiye.

Bu kitaplardan *Zurûf* ve *Terkîb* Kürtçe olup birincisi zarflardan söz etmekte, diğeri ise, Avâmil'in başlangıç kısmının detaylı irap tahlillerini konu almaktadır.

Bu tabloya bakıldığında, Arapçanın sadece gramerini öğrenmek için medrese müfredatına irili ufaklı yirmi adet kitap konulmuş olduğu görülmektedir. Oysa ne denli zor ve detaylı olursa olsun, sırf bir dilin gramerini öğrenmek için, müfredatına yirmi kitap konulmuş olmasını, hiçbir pedagojik kural veya akılcı ve gerçekçi gerekçeyle izah etmek mümkün gözükmemektedir. Zira sırf gramer öğrenmiş olmak için bu kadar kitabı, ders kitabı olarak okuyabilmek için ortalama beş yıllık bir süreye ihtiyaç bulunmaktadır. Bu ise, hazırlık sınıfı da dâhil olmak üzere, günümüzde ilahiyat fakültelerine ayrılan sürenin tamamına eşit bir süre demektir ki bu, büyük bir zaman israfı anlamına gelmektedir. Kaldı ki, aşağıda maddeler halinde yer verileceği üzere, sırada bekleyen ve müfredatın zorunlu dersleri arasında yer alan *mantık*, *belâgat*, *vad'*, *münazara*, *kelam* ve *fıkıh usulü* için konulmuş olan ders kitaplarının da okunabilmesi için ikinci bir beş yıllık zamana daha ihtiyaç bulunmaktadır. Zira bu dersler için de, konularına göre metin, şerh, hâşiye şeklinde konulan ve toplam *yirmi bir adet* olan şu eserler okutulmaktadır:

- Mantık dersinin kitapları:

1. Esîruddîn el-Ebherî'nin (663/1264) *İsâgûcî* metni.

2. Husâmuddîn el-Kâtî'ye (760/1358) ait *İsâgûcî Şerhi*.

3. Muhyiddîn Efendi'nin bu şerhe yazmış olduğu ve kendi adıyla anılan hâşiye.

4. Molla Şemsüddîn Muhammed Fenârî'nin (835/1431) *İsâgûcî Şerhi*.

5. Kul (Kavl) Ahmed'in Fenârî şerhine yazmış olduğu ve yörede Kavl Ahmed hâşiyesi olarak ünlenen *Hâşiyye 'ala'l-Fenârî* adlı hâşiye.

6. 'Umar b. 'Ali el-Kazvî'nin (695/1295) *Şemsiyye* adlı detaylı mantık metni.

7. Kutbuddîn Muhammed b.Muhammed er-Razî'nin (766/1364) bu metne yazdığı *Şerhu'ş-Şemsiyye* adlı uzunca şerh.

8. Seyyid Şerif el-Curcânî'nin (816/1413) bu şerhe yazdığı ve medrese muhitinde *Seyyid Şerif'in Tasavvurat ve Tasdikat'*ı diye anılan *Hâşiye*.

Görüldüğü üzere mantıktan da çok fazla kitap okutulmakta ve medrese öğrencisi, meslek hayatında neredeyse hiç karşılaşmadığı, sadece birtakım kelimâ tartışmalarda ve terimlerin tanımlanmasında başvurulan bir konuyla fazlaca meşgul edilmiş olmaktadır. Kanaatimizce bu kitaplardan sadece ilk üçünün okutulması, amaca yeterince, hatta fazlasıyla hizmet edecektir. Böylece hem mantığın ana konuları oldukça detaylı bir biçimde öğrenilmiş hem de okutulması gereken başka ilimlere zaman ayrılmış olur.

- Vad' ilminin ders kitapları:

1. 'Adududdîn el-İcî'nin (756/1354) *er-Risâletu'l-'adudiyye* adlı metin kitabı.
2. Ebu'l-Kâsim Ali el-Leysî es-Semerkindî (888/1483) veya Ali Kuşçu tarafından bu metne yazılmış olan *Şerhu'r-Risâleti'l-vad'iyye* adlı şerh.

- Belâgat dersinin kitapları:

1. Ebulkâsim Ali el-Leysî es-Semerkindî'nin (888/1483) *el-Ferîde es-Semerkindiyye* adlı metin kitabı.
2. 'İsâmuddîn el-İsferâinî'nin (945/1538) bu metne yazdığı '*İsâm 'ale'l-Ferîde* adlı şerhi.
3. Hasen b. Muhammed Zibarî'nin bu şerhe yazdığı *Hâşiyetu Zibari* adlı hâşiye.
4. Hatîb el-Kazvînî'nin (739/1338) *Telhîsu'l-Miftâh* adlı metin kitabı.
5. Sa'duddîn Teftâzânî'nin bu metne yazdığı *Muhtasaru'l-ma'anî* adlı şerh.

- Münazara dersinin kitapları:

1. Saçaklızade Muhammed el-Mer'aşî'nin *el-Velediyye* adlı metin kitabı.
2. Abdulvahhâb el-Amidî'nin bu metne yazdığı *Abdulvahhâb 'ale'l-Velediyye* adlı şerh.

- Kalam dersinin kitapları:

1. Ebû Hafs en-Neseî'nin (537/1142) *el-'Akâidu'n-Neseîyye* adlı metin kitabı.
2. Sa'duddîn Teftâzânî'nin bu metne yazdığı *Şerhu'l-'Akâidi'n-Neseîyye* adlı şerh.

- Fıkıh Usulü ve Usulu'd-dîn dersinin kitapları

1. Abdulvahhâb Tâcuddîn es-Subkî'nin (771/1370) *Cem'u'l-cevâmi'* adlı metin kitabı.

2. Celaluddîn Muhammed b. Ahmed el-Mahallî'nin (864/1459) bu metin üzerine kaleme aldığı *Şerhu'l-Mahallî 'ala Cem'i'l-cevâmi'* adlı şerh.

Üzerinden asırlar geçmesine rağmen müfredat ve ders kitaplarının aynen devam ettirilmesinin sebebini anlamak da bir hayli zor görünmektedir. Zira sadece gramer öğrenmek için beş yıllık bir sürenin harcanmış olması sebebiyle, esas amacı teşkil eden tefsir ve usulü, hadis ve usulü, fıkıh, siyer ve İslâm tarihi gibi derslere vakit kalmayacağı zaman içinde görülmüş ve bu dersler fiilen zorunlu sıra dersleri olmaktan çıkmıştır. Böylece ya zaman içerisinde medresenin kuruluş amacından sapılmış ya da ta baştan itibaren amaç ve hedefler sağlıklı planlanmamıştır. Bize göre ikinci ihtimal zayıf olduğundan, büyük ihtimalle zamanla ulûm-i âliye, yani alet ilimleri, ulûm-i 'âliyenin, yani yüksek ilimlerin yerine geçmiş ve esas amaç olan bu ilimler, medresenin zorunlu müfredatının dışında kalmıştır.

Esas itibarıyla şahsi bazı gözlemlerimizden hareketle, bu medreselerin otorite düzeyindeki bazı müderrislerinin de, medrese eğitimindeki bu çarpıklığı fark edip dile getirdiklerini söyleyebiliriz. Örneğin yöresinde Seydaé Hacı Feteş unvanıyla ünlü ve ömrünün elli iki yılını müderrislikle geçirip çok sayıda medrese hocası yetiştiren merhum hocam ve mucîzim Abdülfettah YAZICI hoca, Kürtçe kaleme aldığı didaktik bir kasidesinin cinasla süslü bir beytinde ömrünü sarf ve nahivle tüketmiş olmaktan duyduğu üzüntüyü şöyle dile getirmiştir:

Sarf kır ömré me sarf û nahw mahw

Tev di benda qîl û qalé hayf û hayf

Türkçesi:

Harcadı ömrümüzü sarf ve mahvetti onu nahiv

Hep gereksiz şeyler uğrunda, yazık ki ne yazık

Öte yandan müfredatlarında herhangi bir değişikliğe gidilmediği gibi, ders kitaplarında da bir değişiklik yapılmamış, Arapçaları çok eskimiş ve çağın ihtiyaçları karşısında fakirleşmiş olan bu kitaplar, asırlarca tekrarlanmaya devam edilmiştir. Bu nedenle, özel gayretleriyle veya modern eğitim kurumlarında öğrenim görmek suretiyle kendilerini yenilemeyen ve sadece klasik medrese müfredatıyla yetinen medrese öğrencileri ve müderrisleri, çağdaş Arapça literatürü, özellikle de medya Arapçasını okuyup anlamaktan büyük ölçüde aciz kalmaktadırlar. Kaliteli veya edebî bir Arapça metin kaleme almak ya da pratik Arapça konuşmak ise, söz konusu bile değildir. Bunlar, kişisel gözlemlerimiz ve belgelerle sabit gerçeklerdir.

Müfredatının ve zamanının neredeyse üçte ikisini Arap dili grameri ve belâgatine ayrılmasına rağmen görülen bu tablo, somut ve şaşırtıcı bir çelişkinin ifadesidir. Kuşkusuz bunun yegâne sebebi, müfredatın ve ders kitaplarının çok fazla eskimiş olmaları yüzünden, müntesiplerinin çağdaş kavram ve algıların yanı sıra, edebi zevk ve pratik beceriden yoksun kalmalarıdır. Bu durumun ortaya koyduğu en hazine sonuç ise, son dönem medrese hocalarının ya hiç ilmî eser ortaya koyamamaları ya da yazmaya çalıştıkları eserlerin dilinin oldukça zayıf ve yetersiz kalmasıdır. Bunca mesainin başarı sağladığı başlıca hususlar ise, teorik sarf ve nahiv kurallarını çok iyi öğrenmek ve bu sayede, uzmanlık gerektirmeyen klasik metinleri doğru okuyup anlama becerisi kazanmaktır.

Konumuz olan bölge medreselerine bu denli ağır statükocu anlayışın hâkim olmasına yol açan sebeplerden bazıları da şunlardır:

B) Statüleri

Bilindiği üzere bu medreselerin resmi bir statüsü veya belli bir plan dâhilinde kurulmuş vakıf ve mütevellî heyeti gibi üst kurum niteliğindeki herhangi bir merkezi organizasyona bağlılıkları, dolayısıyla kurumsal bir niteliği bulunmamaktadır. Dolayısıyla eğitim amaçlarını zamanın şartlarına göre yeniden gözden geçirip müfredat ve ders kitaplarıyla ilgili bu yönde güncel revizyonlar yapacak dinamik, yenilikçi ve sistematik bir kolektif ortak akıldan yoksun bulunmaktadır. Zira bu statüdeki bir medrese, ya bir dergâh bünyesinde ya bir köy ve mahalle camisine bağlı olarak ya da müderrisin şahsi gayretiyle müstakil olarak açılır. Bu itibarla, en organize kabul edilebilecek olanları, dergâhlar bünyesinde kurulmuş olanlardır. Ancak bunlarda da, aşağıdaki diğer sebepler çerçevesinde dile getirileceği üzere,

herhangi bir yeniliğe veya değişikliğe gitmek söz konusu olmamıştır.

C) Finans Kaynakları

Bu medreselerden dergâhların bünyesinde kurulu faaliyet gösterenler, ait oldukları dergâh tarafından finanse edilip yönetilirler. Bu çerçevede hem müderrisin geçimi hem de medreselerin giderleri dergâh bütçesinden karşılanmaktadır. Hal böyle olunca medreseye hâkim olan anlayış da, dergâh sahibi olan otoritenin hayat felsefesi ve yaşama tarzıyla uyumlu olmak zorundadır. Yani medresedeki eğitim öğretimin tanzim ve icrasından tutun da öğrencilerin düşünce, inanç, giyim kuşam ve hal ve hareketlerine kadar her şey, dergâhın ilkelerine göre yürütülür. Bu hususa bir sonraki sebep bağlamında daha ayrıntılı olarak değinilecektir. Camilere bağlı veya müstakil olan medreseleri ise halk finanse etmektedir. Bu finansmanın temini, büyük ölçüde müderrisin halk nezdindeki ilmi ağırlığına ve onlarla olan ilişkilerinin iyi olmasına bağlıdır. Nisbeten bağımsız sayılabilecek bu medreselerde de müderrisler, genellikle yeni projeksiyonlar yapma cesareti ve becerisinden yoksun kalmaktadır.

D) Mezhep ve Meşrep Aidiyetleri

Bölgedeki medreseler, kurucu irade ve müderrislerinin aidiyetleri bakımından büyük ölçüde Şafiî mezhebi ve Nakşibendî tarikatına bağlıdır. Dünya ve ülke ölçeğinde olmasa bile, bölgedeki anlayış ve bağlılık tarzı bakımından bu iki aidiyet, geleneğe, tevarüs edilen adetlere, alışkanlıklara ve bunları temsil eden şahsiyetlerin yaklaşımlarına tartışmasız, yorumsuz ve sıkı sıkıya bağlı olmayı gerektirir. O kadar ki, bu durumu çok iyi özetleyen ve sanatkârane dizayn edilmiş şu iki Arapça söz, adeta birer nass mesabesinde kullanılmakta ve her türlü yenilikçi anlayışın önüne birer set gibi çekilmektedir:

العادات سادات السادات عادات

Büyüklerin adetleri, adetlerin büyükleridir.

ترك العادات من المهلكات

Adetleri terk etmek, helak edici hususlardandır.

İşte bu anlayış, hem çağdaş fıkhi konularda medrese hocalarının birtakım yeni çözüm arayışlarına girmelerini önlemekte hem de medreselerinde bu arayışlara zemin hazırlayacak ve katkı sunacak yenilikçi birtakım değişiklikler yapmalarına engel olmaktadır. Hatta böyle bir ihtiyacın farkına varmalarına bile fırsat tanıyamamaktadır. Bu nedenle en yeni bir fikhî problemle karşılaştıklarında bile onun çözümü için kafa yormak ve ilmi müktesebattan hareketle çözüm üretmek yerine, hallini

eski kitaplarda aramaktadırlar. Özetle ifade etmek gerekirse neyi nasıl görmüşlerse, öyle kabul etmekte, aksini veya farklı bir durumu düşünememektedirler. Bu yönde bir girişimde bulunacak kimseye karşı ise, bazen hasmâne bir tutum takınarak onu, büyüklere karşı saygısız, mezhepsiz veya tarikatsiz olmakla itham etmekte, bazen de alaycı bir üslupla yaklaşarak, boyunu ve haddini aşan işler yapmaya kalkıştığını ifade etmekte, kendisini nevhurlukla nitelemekte ve itikatsızlıkla suçlamaktadırlar.

E) Hâkim Dünya Görüşü

Konumuz olan medreseler, yukarıda sıraladığım sebeplere bağlı olarak kahir ekseriyeti itibariyle, ya dünya görüşü denebilecek sağlıklı ve geleceği mercek altına alan bir fikri potansiyelden tamamen mahrum kalmakta, dolayısıyla dini ve dünyevi meseleler hakkında sistematik ve katkı sağlayıcı bir görüşe sahip olamamakta ya da statükocu ve yeniliğe tamamen kapalı bir tutum içinde olmaktadır. Böyle olduğu içindir ki, kendileri için hedef kitle olması gereken ve katkılarıyla beslenip yaşamlarını sürdürdükleri yöre halkını dönüştürememiş ve kendisine hem çağa hem de İslâmî ve insanî değerlere uygun seviyeli bir nitelik kazandıramamıştır. Nitekim haklar ve insan ilişkileri bağlamında yörede, genellikle hiçbir İslâmî ve insanî ölçüye sığmayan bir takım acımasız davranış biçimleri sergilenenilmekte, mala ve cana kolayca kıyılabilen ve kadın haklarına riayet edilmemektedir.

Bu nedenle dindarlık anlayışı ve pratiği de, son derece şekli ve sathi bir takım maliyetsiz ve fedakârlık gerektirmeyen ritüellerden ibaret kalmaktadır. Oysa sağlıklı bir İslâmî tedrisat, insanları hem zihnen hem de amelen hatalardan uzak hale getirir. Bunu da ancak yörenin en güzide dini ve ilmi müesseseleri olarak kabul edilen medreseler ile en saygın din ve ilim rehberleri olarak itibar gören medrese alimleri aracılığıyla yapılabilir. Ancak bu, günün şartlarına ve anlayışlarına uygun yenilik ve iyileştirmeleri yapmak şartıyla gerçekleşebilir. Tıpkı merhum üstat Bedi-uzzaman'ın dediği gibi: *Eski hal muhal. Ya yeni hal ya izmihlal.*

F) Öğretim Metodu

Bu medreselerdeki öğretim metoduna gelince, müfredat ve ders kitaplarına kıyasla sağlıklı ve sonuç verici bazı niteliklere sahip olduğunu söylemek gerekir. Bu metodun ana unsurları; *mutalaa, takrir, müzakere* ve *metin ezberinden* oluşmaktadır.

Mutalaa, öğrencinin, yeni dersini bir gün önceden akşam saatlerinde yatmadan önce, tabir caizse bir sinek vızıltısının dahi duyulmasına müsaade edilmeyecek öl-

çüde son derece sessiz bir ortamda gözden geçirip gücü nisbetinde anlamaya çalışmasıdır. Böylece öğrenci, yeni dersine oldukça hazırlıklı başlamakta, bu da dersin azami ölçüde anlaşılmasına, başka bir tabirle daha çok verimli olmasına zemin hazırlamaktadır. Bize göre bu unsur, tartışmasız gerekli olup öğrenciyi hazırlayıcı temel özelliğe sahiptir.

Takrir, dersin hoca tarafından anlatılmasından ibarettir. Takririn süresi, dersin seviyesi ve zorluğuna göre değişiklik gösterir. Bu esnada, dersine iyi hazırlanmış bir öğrencinin hocasına sorular sorması, hoca tarafından olumlu karşlanır ve sorulan sorulara sabırla cevap verilmeye çalışılır. Monolog tarzında olduğundan takrirdersin yükünü bütünüyle hoca üstlenir. Bu çerçevede hoca okuyup açıklayan, öğrenci de dinleyen durumundadır.

Müzakere, dersin büyük hoca tarafından takrir edilmesinden sonra, bir üst seviyedeki öğrenci tarafından dersi almış olan bir alt seviyedeki öğrenciyle tekrarlanmasıdır. Son derece fonksiyonel bir özelliğe sahip olan müzakere, hem dersin daha çok pekişmesini sağlamak hem de müzakereyi yürüten öğrenciye çok erken yaşlarda hocalık formasyonu kazandırmaktadır. Ayrıca müzakere faaliyetine neredeyse bütün öğrenciler katılmaktadır. Zira bir üst seviyedeki her öğrenci, bir alt seviyedeki diğer öğrenciyle dersini müzakere etmektedir.

Metin ezberleme ise, genellikle metin-şerh veya metin-şerh-hâşiye şeklinde okutulan ders kitabının metin kısmını ezberlemek şeklinde olur. Modern eğitim anlayışı çerçevesinde ağır eleştirilere hedef olmakla birlikte, metodun bütünü çerçevesinde değerlendirildiği zaman, metin ezberlemenin, bilinçli olması ve özümsemeyi esas alması kaydıyla, oldukça yararlı olduğunu söylemek gerekir.

Bu dört saç ayaklı öğretim metodunun, bugün hayli daralmış olan ve bazı klasik Arapça metinleri doğru okuyup anlamakla sınırlı hale geldiği görülen hedefi gerçekleştirdiğinde kuşku bulunmamaktadır.

Sonuç ve Bazı Öneriler

Sonuç itibarıyla, konumuz olan medreselerin mevcut statüyü koruyarak amaca tam olarak hizmet edemeyeceği kesin olduğuna göre, *amaçları, süreleri, müfredatları, ders kitapları ve öğretim metotları* bakımından revizyona tabi tutulmaları gerekmektedir. Bu revizyonun gerçekleşmesi için önerilerimiz şunlardır:

A) Amaçları ve Süresiyle İlgili Öneriler

1. Amacın, sadece klasik bazı metinleri okuyup anlamaktan ibaret olmaktan çıkartılıp aynı zamanda güzel Kur'an okuma, modern Arapça literatürü ve medya Arapçasını okuyup anlayabilme, Arapça konuşabilme ve edebi metinler kaleme alabilme becerisini kazandırmak ve İslâmi ilimleri usûl ve furû itibarıyla öğrenmek şeklinde genişletilmesi.

2. Öğrencilerinin İmam-Hatip Liselerine ve İlahiyat fakültelerine yönlendirilmeleri. Yani bir amacı da, adı geçen resmi dini eğitim kurumlarına öğrenci yetiştirmek olmalıdır. Böylece her biri, diğerinin eksikliğini tamamlamış olur.

3. Toplam öğretim süresi dört-beş yılı geçmemelidir.

B) Müfredat, Ders Kitapları ve Süreleriyle İlgili Öneriler

1. Müfredat güzel Kur'an okuma ve gramer ile başlamalı, ancak sarf ve nahve ayrılan süre kısaltılarak azami *iki yıla* sınırlanmalıdır. Bu sürenin yarısı güzel Kur'an okumaya ve sarfa, yarısı da nahve ayrılmalıdır. Ders kitaplarının ise bazıları klasik, bazıları da yeni ders kitaplarından seçilmelidir. Gerekirse sesli ve görsel materyallerle desteklenmelidir. Bu sırada nahiv aşamasında muhtasar ve kolay anlaşılabilir bir fıkıh kitabı da okutulmalıdır.

2. İkinci sıraya belagat konularak nesir ve şiirden bol örnekli ve tedrihatlı modern bir ders kitabı ile belagat tarihinden kısa bir eser okutulmalıdır. Buna paralel olarak klasik Kürt edebiyatı dersi konularak hem bu edebiyatın kısa tarihçesi hem de klasik eserlerinden örnekler okutulmalıdır. Bu derslere de *sekiz ay* süre ayrılmalıdır.

3. Üçüncü sıraya vad' dersi konulmalı ve buna ayrılan süre *iki ay* ile sınırlı tutulmalıdır. Bu sırada kısa bir hadis kitabı da okutulmalıdır.

4. Mantıktan ilk üç kitapla yetinilmeli ve bu en fazla *üç ay* sürmelidir.

5. Münazara dersi, aynı ders kitaplarından okutularak *iki ayda* bitirilmelidir.

6. Birbirine paralel olarak ve ikisi de muhtasar olmak üzere bir hadis, bir de hadis usulü kitabı okutulmalı ve bu, *üç ayı* geçmemelidir.

7. Birbirine paralel olarak muhtasar bir tefsir, bir tefsir usulü kitabı ve muhtasar bir siyer kitabı okutulmalıdır. Bu dersler, *dört ayda* bitirilmelidir.

8. Birbirine paralel olmak üzere, orta hacimli bir fıkıh kitabı, derli toplu ve anla-

şılır bir dille kaleme alınmış bir fıkıh usulü kitabı ve muhtasar bir fıkhi mezhepler tarihi kitabı okutulmalıdır. Bu dersler, *altı ay* zarfında bitirilmelidir.

9. Birbirine paralel olarak kelim ve itikadi mezhepler tarihi dersleri okutulmalı ve süresi *dört ay* olmalıdır.

Bu önerilerde öngörülen toplam süre dört yıl sekiz aydır.

C) Öğretim metoduyla ilgili öneriler

1. Monolog şeklinde yürütülen takrir unsuru, revize edilerek belli bir seviyeden sonra öğrencinin de fiili katkısı sağlanmak suretiyle diyaloga dönüştürülebilir. Başından sonuna kadar Kürtçe yapılmakta olan bu takrir, ya belli bazı derslerde ya da belli bir seviyeden sonra diyaloga dönüştürülecek aşamada Arapça yapılabilir. Böylece bugün yokluğu hissedilen ve gerçekte de hem hoca hem de öğrenci için ciddi bir boşluk oluşturan pratik Arapça konuşma becerisinin altyapısı hazırlanmış olur.

2. Müzakerede de takrirdekine benzer bir revizyona gidilebilir.

3. Metin ezberleme unsurunun bilinçli hale getirilmesi ve özümsemeyi esas alması sağlanabilir.

4. Bu hususların yanı sıra, Arapça kompozisyon ve edebî metinleri okuma ödevleri verilmek ve hoca tarafından kontrol edilmek suretiyle öğrencilerin edebi zevk ve melekeleri geliştirilip kaliteli Arapça metinler kaleme alabilme becerisi kazandırılabilir.

Kanaatimizce bu tür iyileştirmelerin yapılacağı bu metot, yukarıda ayrıntılı olarak değerlendirdiğimiz öğretim süresi, müfredatı ve ders kitaplarının önerdiğimiz veya ona benzer bir çerçevede yeniden düzenlenmesiyle, genişletilip güncellenmiş olan hedefin gerçekleşmesi mümkün hale gelecektir.

Beni sabırla dinlediğiniz için hepinize saygıyla teşekkür ederim.